

Izvorni znanstveni članak
UDK 886.1/.2 (091) »18«:929 Kaznačić
Članak primljen 6. VI 1985.

Ivan Pederin

Historijski arhiv, Zadar

DUBROVAČKI ILIRAC ANTUN KAZNAČIĆ

O životu Antuna Kaznačića doznajemo iz predgovora njegovoj zbirci »Pjesni razlike« (Dubrovnik, 1878), koji je napisao Rajmund Visić te iz nedatirane karakteristike što ju je negdje poslije 1816. za austrijsko redarstvo napisao Inocenc Čulić.¹

Antun Kaznačić rođio se 28. rujna 1784. u Dubrovniku u obitelji pučanâ, pa su mu roditelji namijenili pomorsko i trgovačko zanimanje, no on je ipak učio filozofiju i retoriku kod braće Frana i Urbana Appendinija, a u to doba napisao je i prve latinske pjesme. Kad je poodrastao roditelji su ga poslali njegovu stricu Ivanu Antunu koji je u Genovi bio dubrovački konzul, pa je mladi Antun postao kancelarom konzulata. Time je on ušao u jedan krug intelektualaca kojem je na čelu bio markiz Negri, a član mu je bio i Dubrovčanin Marko Srećko Gagliuffi, profesor na Ligurskom sveučilištu u Genovi. Antun Kaznačić učio je u Genovi pomorsko i trgovačko pravo, a slušao je i predavanja iz talijanske i latinske poezije na Ligurskom sveučilištu kod M. S. Gagliuffija koji je i sam bio pjesnik na latinskom jeziku. I Antun Kaznačić pisao je latinske pjesme i upravljao ih Dubrovčanima, članovima društva »Arcadia degli Intrepidi-Parteno-Epidauritani«. Osim toga Antun Kaznačić bio je i tajnikom toga društva. Inocenc Čulić smatra da je Kaznačić u Genovi postao slobodni zidar, te da je i u Dubrovniku pohađao ložu.

Vratio se u Dubrovnik u listopadu 1805, a već 5. svibnja 1806. otišao je kao otpravnik poslova neke dubrovačke trgovačke kuće prema Azovskom moru kamo nije ni stigao, jer je u Carigradu doznao da su Francuzi okupirali Dubrovnik, pa je ostao u Carigradu kao agent trgovačke kuće Pozza-Barzolesi. No ta je kuća uskoro prestala poslovati i A. Kaznačić se vratio u Dubrovnik 18. lipnja 1808. Od tada on svoj grad više nikada nije napuštao. Francuska vlast dala mu je najprije mjesto arhivara kod kotarskog upraviteljstva u Dubrovniku, pa carskog punomoćnika i savjetnika dubrovačkog suda, a 1810. tajnik je za bokokotorske poslove. Za austrijske vlasti bio je odvjetnik, pa odvjetnik dobrotvornih ustanova.

A. Kaznačić bio je tipični građanin pa je kao takav i kao slobodni zidar bio dobrodošao francuskoj vlasti, ali je bio dobrodošao i austrijskoj vlasti, koja je inače proganjala slobodne zidare. To se vidi iz Čulićeve karakteristike, a austrijska vlast držala je do njegovih mišljenja. Čulić je bio sklon čitavoj obitelji Kaznačić, što se osobito dobro vidi iz karakteristike njegova strica Ivana, konzula Republike u Genovi, a kasnije ravnatelja mletačkog arsenala

¹ Hist. arhiv u Zadru, Misc. 23. poz. 39.

za francuske uprave. Njega Čulić opisuje kao poštena i stroga činovnika koji je više volio odstupiti nego praviti zlouporabe. A. Kaznačić bio je dakle član tipične građanske obitelji koja je uživala povjerenje francuske i austrijske vlasti, a da se nije kompromitirala ni s jednom ni s drugom, već je zadržala svoju neovisnost. Odnos prema slugama austrijske vlasti mogu pokazati njegovi stihovi u pjesmi »Pad s tovara« (Iz zbirke »Pjesni razlike«)² gdje on ova-ko piše o doušniku Čuliću koji je i njemu samom napisao karakteristiku redarstvu:

«Gluhi Čulić tu dolazi,
Jer su brige njemu najveće

Da sve obazna, da sve opazi,
I doprieti ište očima
Gdje ne može već ušima.»

Kaznačić je bio tip ranoliberalističkog građanina individualista s osobnom savješću koji se nije bio spreman podložiti strogoj disciplini neke stranke ili korporativnom duhu nekog pokreta. On nije bio ni ambiciozni građanin željan uspjeha i karijere u državnoj službi s odličjima što je vlast, čini se, pomalo i ljutilo, pa je Čulić napisao o njemu da je velika lijenčina. Stoji da on nije napisao mnogo, a ono što je napisao, nije napisao s ciljem da nešto postigne, da dobije koje mjesto ili položaj. Pisao je po nadahnuću kao da neće, ali je uvijek znao izabrati tren i njegova riječ uvijek je bila umjesna.

Zahvaljujući svom nezavisnom karakteru kojem je karijerizam bio stran (on je obavljao i nezavisno građansko zanimanje — bio je odvjetnik), Kaznačić je prionuo uz ilirizam, a da pritom nije postao sitni i pokretu slijepo odani stranački akolit i aktivist.

Kad je Ljudevit Gaj putovao Dalmacijom 1838, redarstvo ga je sumnjičavo pratilo.³ Inocenc Čulić zabranio je svom prijatelju, korčulanskom natpopu Matu Kaporu, da mu pošalje Gaja, a savjetovao je i njemu da ga ne primi.⁴ Kapor je primio Gaja i zbog toga je imao teškoća s vlašću. Cenzuru je na pr. smetala Kukuljevićeva pjesma »Dalmaciji«⁵ jer nije željela da ilirizam iziđe iz okvira banske Hrvatske.

Kaznačića je posjetio u Dubrovniku Ivan Trnski, pa se on odazvao njegovu pozivu i poslao Stanku Vrazu jednu pjesmu 5. listopada 1839.⁶ U pismu od 23. rujna 1839 (ista signatura) Stanku Vrazu piše da želi »podpomochi slavne trude i natiezzagna po kojem Vi nastoite jezik i narodnu slavu rasplo-diti«. On je dakle napustio klasicistička shvaćanja iz ranih pjesama koje nam nažalost nisu poznate. Prema predgovoru njegovih »Pjesni razlika« klasicistička poezija bila je strana političkim zahtjevima svoje domovine i naroda pa je politika ostala isključena iz književnosti koja se držala na taj način daleko od »vulgus profanum« smatrajući narodni jezik barbarskim. Kaznačić je lako

² Sve pjesme citirane u ovom radu potječu iz ove zbirke koja je prilično male-na i lako pregledna pa zbog toga u bilješci ne navodim stranicu.

³ Stijepo Obad, Doprinos Ljudevita Gaja širenju ilirstva u Dalmaciji, Radovi Instituta za hrvatsku povijest, 3, 1973. i Dinko Foretić, Marginalije uz odnose Vuka Karadžića s Dalmacijom, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Razdijo društvenih znanosti, IV, 1962—1963, sv. 4, str. 129—145.

⁴ S. Obad, op. cit.

⁵ Hist. arhiv u Zadru, pres. 1847. kut. 326. 2/6.1045. Kukuljević je tu, čini se, pod- valio cenzuri pa je pjesma izišla »greškom« cenzure što je jako naljutilo šefa Ureda za reviziju knjiga grofa Josefa Sedlnitzkog, o čemu je on pisao 21. travnja 1847. guverneru Joh. Aug. Turszkom u Zadar. Njemu je saopćio da »Danica« neće više smjeti objavljivati priloge o Dalmaciji.

⁶ Nacionalna i sveučilišna biblioteka u Zagrebu, R.3981 b.

uočio narodni jezik kao novo načelo političkih zahtjeva i jedinstva, očigledno s razloga što je dovoljno stečevina za svoje filološko rodoljublje mogao naći u domaćoj, dubrovačkoj tradiciji, u prvom redu kod Đura Ferića, pjesničkog predstavnika dalmatinskih fiziokrata, tih preteča liberala. Ferićeva poezija sadržava gotovo sve što će se kasnije naći u ilirizmu, ali Kaznačić u ilirizmu nije mogao naći sve ono što je čitao kod Ferića.⁷ Zato je Kaznačić pisao Vrazu o Dubrovniku kao »pravom gniesdu slovinskoga književstva«, u kojem su »zakopana bogatstva svake verste od pisanja«, da nama nema potrebe slijediti strane uzore

Kaznačić se dakle nije osjećao provincijalnim privrženikom ilirizma, već građaninom grada koji je među prvima dao pobude narodnom buđenju, čiji bi se ideološki korijeni mogli tražiti kod dubrovačkih masona, kod dalmatinskih fiziokrata i kod zagrebačkog biskupa Maksimilijana Vrhovca. Kod nas je cenzura priječila prodor romantizma i liberalizma iz njemačke, talijanske i francuske književnosti u hrvatsku književnost, o čemu pišem na drugom mjestu. No u Dalmaciji smo imali vlastite fiziokratske tradicije, kao i tradicije filološkog rodoljublja kod Andrije Kačića Miošića i Đura Ferića i te sada apsorbira ilirizam uglavnom preko Kukuljevića.^{7a}

Dana 16. ožujka 1842. (sveudilj ista signatura) Kaznačić zahvaljuje Vrazu što je uvrstio njegovo ime u popis pretplatnika »Danice« i izvješćuje ga o Martecchinijevim izdanjima u Dubrovniku, nada se da će »Danica« odigrati ulogu u potiskivanju stranih riječi iz hrvatskog jezika. Uopće u »Danici« vidi organ širenja i učenja narodnog jezika. Potom mu Kaznačić daje neke podatke o dubrovačkoj biografici. Dana 1. travnja 1842. Kaznačić se zanima za sve što se tiska u Zagrebu.

Odnosi između iliraca i Kaznačića nisu se osobito razvijali, pa Kaznačić piše 14. siječnja 1843. Ljudevitu Gaju da od njega po odlasku iz Dubrovnika nije primio ni slova, da mu i Vraz ne piše.⁸ Čini se da su se Gaj i Vraz prema njemu odnosili malo s visoka i tako njegove veze s ilircima zamiru. Vraz, kao što je poznato, nije bio osobito sklon dubrovačkoj književnosti. Kaznačić, koji nije uočio da mu je Čulić, a s njim i vlast, sklon, jer Čulić ga je opisao kao privržena austrijskoj vlasti, nije stvorio ni bliža prijateljstva s ilircima. On je bio čovjek zaljubljen u svoj grad i prožet snažnim ranograđanskim liberalističkim osjećajem samostalnosti, koji nije išao za tim da napravi karijeru. No sklonost vlasti, odnosno Čulića prištedila mu je progone koje su, na preporuku Čulićevu, doživjeli mnogi slobodni zidari u Dubrovniku, osobito vlastelini, a možda i pedesetih godina, kad su proganjeni Šime Ljubić, Francesco Carrara i drugi.

Od njegovih književnih radova ostadoše nam pjesme objavljene u »Danici« i drugdje i kasnije sabrane u nevelikoj zbirci »Pjesni razlike«, što smo

⁷ Ivan Pederin, Đuro Ferić kao kjesnik hrvatskih fiziokrata i jedan od začetnika hrvatskog narodnog preporoda, Anali Zavoda za povijesne znanosti IC JAZU u Dubrovniku, sv. XXI, 1983.

^{7a} Ivan Pederin, »Začinjavci«, štinci i pregaoci, Zagreb, NZ MH, 1977. Andrija Kačić-Miošić prema tradiciji u književnosti i njegov udio u preobrazbi hrvatskog stila, str. 83—120. Isti, Fiziokratski pokret u Dalmaciji, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, 10, 1984, br. 1—2, str. 167—203. Isti, Odnos austrijske cenzure prema evropskim književnostima, filozofiji, novinstvu i političkoj ideologiji, Zbornik Matice srpske za književnost i jezik, knj. XXXII/2. za 1984, str. 201—228.

⁸ Nacionalna i sveučilišna biblioteka u Zagrebu, H.4702.

je naprijed spomenuli i Appendinijev nekrolog pod naslovom »A perpetua onoranza del padre Francesco M. Appendini delle scuole pie...« (»Dubrovnik, 1838). Ovaj nekrolog Kaznačić je napisao u ime svoje i svojih sugrađana kao njegov nekadašnji đak. Uvodno je napisao da je Appendini rano ostao bez svojih »poštenih« roditelja, pa ga je odgojila njegova »kreposna« sestra. Naglasio je dakle značenje kreposti, spolne uzdržljivosti i odgoja stvorivši tim sredstvima ozračje građanskog mentaliteta i pozvavši čitatelja na sućut s junakom svoje biografije u opasnosti. Time je on junaka čitatelju približio. Potom je opisao Appendinija kao nadarenog đaka što ljubavljju za znanost privlači pažnju svojih profesorâ i providnost koja ga bira da bude koristan društvu. Opisao je dakle Appendinija kao kreposnog i ambicioznog.

Ako biografija krije u sebi opasnost da pisac zapravo opisuje vlastiti duševni život⁹, Kaznačić ga nije opisao jer on nije bio ambiciozan, kako smo već pokazali, a nije bio ni krepostan. Čulić ga opisuje kao poročna čovjeka koji je ljubio žene i priređivao gozbe. On se umio uživjeti u duševni život Appendinijev, ali u okviru građanskog ćudoređa, pa je smjestio Appendinija u jedan kulturno-povijesni okvir, u doba, malo nakon smrti Ruđera Boškovića i Sebastijana Slade — Dolcija, dok u Dubrovniku žive i djeluju Đuro Ferić, Đuro Higja, Brnje Zamagna, Antun Resti, Petar Sorkočević Griević, Jakov Betondić, u doba kada umire Benedikt Stay, pa mu Appendini govori nekrolog i bavi se proučavanjem hrvatske filologije i poviješću Dubrovnika, orijentira se prema nacionalnoj književnosti. Ovim Kaznačić priznaje da njegovo zanimanje za ilirizam ima korijene koji su dublji od ilirizma i sežu u XVIII. st. u Dubrovniku.

Kao drugu važnu zadaću Appendinijevu Kaznačić opisuje njegov trud na stvaranju nastavničkog podmlatka osposobljenog da radi na naobrazbi što će biti opća i nacionalna. Appendini je dakle junak kulture što se projicira u naciju koja toj kulturi daje okvir.

U pjesmi »Gosp. Božidar Petranoviću, utemeljitelju godine 1836. ljetopisa pod naslovom Srbsko-dalmatinski magazin« piše o »trublji slavskoj« koja budi narode s Velebita, ali ne na oružje, jer za nas vojuje »duh«. Kao pravom liberalu Kaznačiću je militarizam bio stran. U pjesmi »Gosp. Ljudevitu Gaju kada je pohodio Dubrovnik mjeseca lipnja god. 1841.« ističe niz starijih dubrovačkih pjesnika u čijim stihovima traži korijen narodnosti:

Sasvim sad ljubav domišljata
Kosti stresa, sjene budi,

Grli Hrvat svoga brata
U pomoć mu hlepi, trudi;

Pjesma »Josipu knezu Jelačiću Banu trojedne kraljevine Hrvatsko-Slavonsko-Dalmatinske godine 1849.« prožeta je klicanjem slobodi u kojem dubrovačka sloboda treba da posluži kao predložak slobodi hrvatske građanske države. U pjesmi »Serbskome Patrijarhu Josifu Rajačiću godine 1849.« uspoređuje patrijarha Rajačića s Aronom:

Aronova procavtjena
Ćudnovata šibka siva,
Eto šibkom već iz stiena
Provrela je voda živa,
Izraela puk čestiti
Kojom će se napojiti.

[...]

Tvoja je viernost sasvim zbila,
Mojzes probi vrutak vode
Ti nam probi vir slobode...

⁹ Jan Romein, *Die Biographie, Einführung in ihre Geschichte und ihre Problematik*, Bern 1946, str. 78.

Vrutak vode nije u ovoj pjesmi, kao u Bibliji, nada i vjera u Božju pomoć, već ostvarenje nacionalne ideologije, jer u pjesmi nema ni traga metafizici. U pjesmi »Razgovor Dubrovčanina i Dalmatinca u Zadru o narodnom jeziku« traži:

Da našega zvek jezika,
Razliega se i prostire
Odkud znanje svako izvire.

Sve ove ideje odgovaraju programu ilirizma kao političkom pokretu, građanskom, sekularnom i filološkom, a važne su jer mogu pokazati Kaznačićevu hrvatsku svijest i njegovo prijanjanje uz ilirizam u ime za ilirizam važne dubrovačke tradicije. Ta tradicija nije u Kaznačićevo doba bila mrtva i on se osjećao njezinim nastavljačem. Pjesma »Suze Prdonjine« već naslovom upućuje prema parodiji naslova Džordžićeva spjeva »Suze Mandaljene pokornice«. Stih i pojmovni svijet ove pjesme potječe iz starije dubrovačke poezije:

Ah! da je ovdj tužan rečem	Cieć ljuvenog nepokoja
Polag mene Mare moja,	Od žalosti u sto mrvica
Da me vidi gdje se pečem,	Pukla bi joj žigerica.

Osoba kojoj Kaznačić stavlja u usta uzvišene barokne stihove stari je ribar Prdonja, kojem se rugaju djeca, ruga mu se i Kaznačić kad mu stavlja u usta:

Niesam Mare, bez ničesa	Imam ribe na prodaju,
Imam sve što ljudi imaju,	Imam gaće od nankina
Imam kruha, vina, mesa,	Pokojnoga Tabakina.

Ovom se pjesmom Kaznačić približio prigodnoj pjesmi dubrovačkog puka, dakle pjesmi rugalici, uopće narodnoj poeziji dubrovačkog kraja koja je preuzela stilske formacije stare dubrovačke umjetne poezije.^{9a} Za razliku od pjesama posvećenih Gaju, Petranoviću i Rajačiću, ta pjesma prikladna je za recitaciju, traži auditorij za šalu spremnih građana Dubrovnika, što će znati tko je bio Tabakin koji je Prdonji poklonio hlače.

Kaznačić je osobito njegovao prigodnu dubrovačku pjesmu kolendu o kojoj je imao visoko mišljenje, pa je u pjesmi »Kolende u oči Mratinj dana (S. Marina)« pisao:

Ne kolenda, brate, nije	Skup š njim Grkâ pun radosti
Šala izprazna lakrdije;	Biaše srećan, kad za dosti
Kolende je Grke Omero	Mogaše mu kadgod biti
Koji zaisto ne bi lero,	Pjevaoca glas sliediti,
Kad uz gusle pjesme svoje	I gdjejed bi pak pristali
Po ulicam pripjevô je:	Vrata su im rastvorali.

Kaznačić je dakle dubrovački gradski folklor vidio kao manje ili više izravnog nasljednika grčkog folklor, dakle Homera, pri čemu je slijedio Appendinija što je začetke Dubrovnika tražio u grčkoj kolonizaciji.¹⁰ Appendini

^{9a} Ivan Pederin, Pelješka pjesnička škola, Spomenica Gospe od anđela u Orebiću 1470—1970, Omiš 1970, str. 365—380.

¹⁰ Frano M. Appendini, Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de Ragusei, Tomo I, Dubrovnik 1802. piše da se Kadmo naselio u Konavlima i tamo umro, te da su Iliri naučili pomorski zanat od Feničana, str. 7—8 i 14—15. Značaj dubrovačkog gradskog govora u hrvatskoj književnoj tradiciji opaža Petar

je isticao to podrijetlo Dubrovnika u klasičnoj starini da naglasi zakonitost i prestiž dubrovačke vlasti, što je onda, u doba Napoleonovih ratova, bila u opasnosti. Kaznačić, koji na ovaj način naglašava bliskost dubrovačkog folklora s grčkim, ostvaruje dojam bliskosti umjetne i narodne poezije koje nisu više udaljene nego što je Vergilije udaljen od Homera. Pjesma »U oči Nikolina dana« posvećena »Gosp. Nikoli Remedeli« strukturirana je prema narodnom pjesništvu, ali ne onom iz Karadžićevih zbirki, već onom iz pjesama Šiška Menčetića i Džore Držića:

Visoka jela sred polja
Četir 'e grane spružila;
Jednu je pastier Radmio
U bolju zemlju prenio;
Od druge brodar plavčicu
Za sinjeg mora sklopio;
Treća se njojzi združila

Da nje doteče visinu;
Četvrta listje i prutove
Na svud okolo spustila;
Pod ovom mlada nevjesta,
Sa dvie rumene jabuke,
Na rosno cvieće kleknula
Ovako Boga molila...

S ovom pjesmom Kaznačić ističe vrijednost folklorne poezije, ali ističe Dubrovnik kao čuvara te poezije. Tu je zanimljivo njegovo pismo Velimiru Gaju od 27. ožujka 1834,¹¹ u kojem on citira neobjavljeni rukopis jedne narodne pjesme što se po njegovu mišljenju može uspoređivati s grčkom poezijom:

Sidila moma kraj morra
Momica morre govori:
jelli scto scirre od morra?
jelli scto drasga od bratza?
jelli scto sladje od medda?

Ribiza glavom pomoli
Iz morra, i momi govori:
Scireje nebo od morra,
Drasgije dragi od bratza
Slaghije zelov od medda.

Nadalje citira još prijevode Đure Ferića i Srećka Gagliuffija koji su se na ovoj pjesmi okušali. Narodna poezija nije za nj bila kao za Karadžića usmena poezija, već stariji rukopisi te narodne poezije iz XVIII. st. i njezin utjecaj u dubrovačkoj umjetnoj poeziji.

Naglašavanje značaja puka i pučkog života ima značaj ostvarenja njegove građanske svijesti. U pjesmi »Na badnji dan« naći će se kult detalja, naglašavanje folklornih običaja i otuđenih gospođa koje »malo haju« za stare običaje. Ti običaji ne znače tradiciju ili vjeru, već narod:

Žena muža turči i davi
Prasica se da dobavi,
Nož i pušku muž zalaga,
Da umiri kućnog vraga.
Djeca skviću, služba žudi
Prasica se već da osmudi,
Čisti ražanj domaćica
Uskošena kao vučica;
Ješom već se svak zabavlja
Čim domaćin badnjak spravlja,

Kum ga kiti, zet polieva,
Slatke pjesme guslar pjeva.
Al popievke što će nama
Medj sadašnjim gospođama
Koe za Božić malo haju
Nit badnjaka doma imaju?
Već ne misle one o tomu
O napretku nego o svomu
Ter na staru nebi htjele
Da se predu ni kudjele.

Segedin, Čovjek u riječi (esej), Rad JAZU knj. 308, 1955, str. 103—105, pa Zlatko Vince, Putovima hrvatskoga književnog jezika, Lingvističko-kulturnopovijesni prikaz filoloških škola i njihovih izvora, Zagreb 1978, str. 88—89.

¹¹ Nacionalna i sveučilišna biblioteka u Zagrebu, R.4702.

U pjesmi »U oči novog ljeta« pojavljuje se lik pučkog uličnog pjevača:

Kropjenicu tru popovi
Jer počimlju blagoslovi,
Nije njima žo pjevati
Za fiorinić srebra imati.

Ni koledar, prosti Bože
Pjevat muke baš nemože,
Zato želi, kako znate,
Da na nj milo pogledate.

Kaznačić prihvaća i tradicije dubrovačkog komičkog kazališta u pjesmi »Dubrovačke sluškinje« s dijaloškim razgovorom Jele, Stane i Nika. Prva je otišla u Carigrad da služi i dobije »parâ kako vode« i po mogućnosti da se uda, no vratila se kratkih rukava pa joj Kaznačić u slijedećoj — »Povraćenje iz Carigrada (na Pločama)« piše:

Jela sama.

Ali teško mene smeta
Što nesreća htje prokleta,
Nakon ciela dva godišta
Da se vraćam baš bez ništa.
Muka 'e trudit danom, noći
Praznih šakâ paka doći!
Sad gospođe dubrovačke,
Sve opake kako mačke,
Nasladit se zajsto imadu
Kad da dogjoh, obaznadu
Ne udata i bez mince
Opet njima vrtjet mlince!
[...]

Jela

Jedva nakon mnogo jadâ
Uhvatih se Carigrada;
Niesmo sidro još bacili
Nit se na kraj uputili,
Dogje na brod množ škrivanâ,
Trgovaca, kapetanâ,
Da bi mogli obaznati
Je l' mi misô službu iskati.

Stane

Tako dok su u Carigradu;
Susresti ih pak u gradu
Javi im se, nit te znadu
Ni za iskrnjeg' te poznadu.

Nika

U grad netom nogu stave
Pomame se šuplje glave,

Gospodstvo ih pusto zgrije
Zaborave što su prije
[...]

Stane

Kada svoju korist vide
Za te u oganj svaki ide,
Cječ ljubavi same neće
Niedan s mjesta da se kreće.

Jela

Prvieg dana, pravo rieću,
Imala sam dobru sreću;
Svi su mene pohodili
Prat, krpit se dohodili;
Kako trudih, sestre mile,
Vi biste se prekrstile!
Jer gnjusobe nema veće
Pomoraca do odjeće,
Svu bi zajsta s' njome bila
Grušku luku zamutila.

Nika

Spominjem se da od kala
Nekada sam ja isprala
Par gacicâ dragom mome,
Prsti mi se svi izlome.
Mili Bože! što 'e tu bilo
Što se iz njih nie izlilo!
Devet vodâ, tri liksije,
Sve to dosta bilo nije.

U ovoj pjesmi Kaznačić uzima razmak prema svom liku, sluškinjama, koje pušta govoriti. Kao pisac nazočan je samo svojom simpatijom za puk i svojim demokratskim osjećajem. Ta simpatija opravdava pjesnički predmet koji za njegovo doba nije bio poetičan kao kasnije u naturalizmu s kojim Kaznačić nema dodira, iako je živio do 1874. No dok je Kaznačić u pjesmama posvećenim Gaju, Jelačiću, Petranoviću i Rajačiću pisao jezikom tadašnjeg klasnog jezika općehrvatskog građanstva ne zaboravljajući dubrovačku tra-

diciju, pa je time izrazio svoju pripadnost političkom društvu ilirizma,¹² on pišući o sluškinjama napušta tu pripadnost, a komika njihova niska društvenog položaja, njihovih materijalnih teškoća krči put ružnoći i Kaznačićevu nazoru da se pjesnički predmet može svuda naći. Komičko i ružno u ovoj pjesmi u bliskom je srodstvu. Tu je Kaznačić blizak Aristotelu i klasičkim poetikama. Svjestan toga Kaznačić neće liku Jele uza sva epska svojstva ove pjesme dati tragičnu sudbinu.

U pjesmi »Rukotvorci, Razgovor za maškarate među šavcem, crevljarom, klobučarom, marangunom i barbierom« Kaznačić prikazuje gradske tipove Dubrovnika:

Šavac

Upupe im tako škinu
Ko od Parigia figurinu
Njima gaće atilaju
I sve beše pokrivaju,
Tak da vruga grda i hroma
Damerinom pošlju doma.
Isti starci ki bi htjeli,
Što i mladići, kad bi smjeli,
Ko im grbu da sakrije
Bolje od šavca ko umije?
Ko maganje od starosti
Skrivat pomno gest zadosti?
Sreća mjestu i gospodi
Gdje se šavac vrô nahodi!

Klobučar

[...]
Zato arta mudra i stara
Sviah sviesnijeh klobučara
Specialno ima biti
Svakoj glavi ugoditi.
Šupljoj glavi si davvero
Valja učinit što leggiero,
Raspršanoj pumnju imati
Liepo iznutra sve fudrati,
Glavi paka od tovara
(ako li me um ne vara)
Klobuk valja da taki je:
Da dva uha štiti i krije.
Glavi paka, kôj kô volu
Dva ročica pokomolu,
[...]

Pitanja tih likova ne leže u njihovu radu, njihovoj socijalnoj sudbini s izgledom ili bez izgleda u napredak. Njihov profesionalni pogled otkriva tipove ljudi u njihovim porocima koji su osnovni element komičkoga, skrovitim željama i ambicijama. To je žena koja treba ormar »za od muža što god skriti«, krojač, koji krije grbave, šepave noge, godine, klobučar koji krije rogove na glavi muža, postolar koji ženama krije krive noge i sl. Slika dubrovačkog društva, koje u ovoj pjesmi zaokuplja Kaznačića, nije slika društva koje se bori za socijalnu ili nacionalnu pravdu, takva slika u njegovo doba, a i kasnije, nije podnosila komike što bi dovodila u pitanje ozbiljnost i opravdanost te borbe, već slika starog Dubrovnika vezana uz njegovu komediju i izražena karikiranjem bez agresivne ironije. Tako poroci ovih likova nisu opasni, Kaznačić koji ih razotkriva priznaje njihovu ljudsku i društvenu opravdanost i podnosivost.

U pjesmi »Pad s tovara« opisuje magarca kojem se zamjerio franjevac fra Bernardo jer ga je on zbacio. No magarac je metaforiziranje podjarmljenog čovjeka pa magarac dospijeva pred sud kojem odgovara:

I zakon me moj nevara,
Istiem pravom Bog nadari
Kak' čovjeka, tak' tovara,

Čovjek je izgled stvora svega,
Sliedio je tovar njega.

¹² Tako o »klasičnom« pismu Rolan Bart, Književnost mitologija semiologija, Beograd 1971. Nulti stepen pisma, str. 44.

Prethodno je diskvalificirao fra Bernarda:

Kogod pade da s tovara
Na častnu se vlast ne uzdiže,

Kenjca vladat ko n' umije
Kak da fratre vladat smije?

Kaznačić u ovoj pjesmi zastupa zahtjev građanske države za jednakošću pred zakonom, djeluje protuklerikalno i time ide ispred svoga doba, koje je bilo zaokupljeno filološkim i nacionalno-političkim pitanjima. No njegov socijalni prosvjed izrečen je obazrivo i zamagljen komikom bez ironije koju mali, sredinom XIX. st. već provincijalni socijalni i gospodarski okvir Dubrovnika ne bi bio mogao podnijeti kao ni socijalni prosvjed u književnosti poslije šezdesetih godina u Hrvatskoj.

Nedostatak socijalne općenitosti i socijalne problematiziranosti nametnulo je Kaznačićetoj poeziji provincijalni okvir ne bez značenja i ne bez vrijednosti s obzirom na veliku prošlost Dubrovnika i specifični odnos dubrovačke književnosti prema narodnoj poeziji koji u suvremenom smislu počinje već kod Đura Ferića, dakle prije ilirizma i Karadžića, a odnos prema narodnoj poeziji imali su već Džore Držić i Šiško Menčetić.¹³ Odnos ilirizma, a osobito Stanka Vraza prema narodnoj poeziji također nije obećavao jačanje Kaznačićeve uloge u ilirizmu. Narod je za ilirizam bio selo, ne gradski, dubrovački puk.

Kaznačić je za ilirizam, uz koji je prionuo, bio most između hrvatske političke i kulturne suvremenosti i tradicije dubrovačke književnosti. On je u ilirizam unio autohtone hrvatske tradicije liberalizma i fiziokratskog pokreta s kraja XVIII. st. s kojim je bio u izravnoj vezi isto kao što je bio u izravnoj vezi i s talijanskim fiziokratima i masonima.

Postoji ipak nesporazum s ilirizmom i književnošću šezdesetih i sedamdesetih godina. Naime hrvatska književnost od ilirizma pa sve do devedesetih godina bila je u bitnim crtama književnost hrvatskih pisaca rođenih u gotovo svim krajevima Hrvatske, a osobito u sjevernoj Hrvatskoj, a okupljenih u Zagrebu. Ti pisci tražili su i nalazili agente po svim krajevima Hrvatske, a osobito u Bosni, pa Srbiji. Ti agenti bili su u prvom redu širitelji knjižarske proizvodnje ilirizma, tek u drugom redu pjesnici i novelisti.¹⁴

Kaznačić je bio u prvom redu pjesnik, a tek onda agent i širitelj knjige, a uopće nije bio političar kao npr. Božidar Petranović. Bio je pjesnik Dubrovnika u doba kad je u hrvatskoj književnosti jedino Zagreb bio epski prostor suvremenog društvenog romana kao što su to Šenoini romani ili romani Ksavera Šandora Đalskog. Pjesnik stanovitog grada ili kraja koji je u tom kraju ili gradu rođen i u njemu živi pojavio se u hrvatskoj književnosti tek krajem osamdesetih, pa devedesetih godina. To su bili Ivan Lepušić, Osman Nuri-Hadžić, Viktor Car Emin i dr. No Kaznačić, koji je umro 1874, nije mogao steći takvo mjesto u hrvatskoj književnosti.

¹³ Ivan Pederin, knjiga ad 7a. Životinje i cvijeće kao stilska sredstva hrvatskih »začinjavaca«, str. 19—82.

¹⁴ Ivan Pederin, Putopis u hrvatskoj književnosti ilirizma i realizma, Književna istorija, 11, 1979, br. 44, str. 619—675,

Ivan Pederin

ANTUN KAZNAČIĆ FROM DUBROVNIK, A MEMBER OF THE ILLYRIAN
MOVEMENT

Summary

Antun Kaznačić was a poet, born in Dubrovnik. His modest poetic work was of some importance for the Croatian liberalism known by the name of the Illyrian Movement since 1835. As a member of the Illyrian Movement Kaznačić bridged over the gap between the modern Croatian national literature and the glorious Ragusean cultural and literary tradition by his adherence to this movement which he enriched for some elements of vernacular Croatian liberal traditions. Kaznačić was a freemason from the 18th century and had some direct relations with the physiocratic movement in the Dalmatian Croatia late in the 18th century.

But he also was a poet of his native town. This poetry remained somehow provincial due to its lack of general national problems as well as for the fact that the extraordinary city-state was transformed into a provincial town of the Austrian Empire. The local poet was out of the problems of Croatian literature in the nineties. Kaznačić died in 1874.